

Ба 216520

VII

31645

АРКАДЗЬ
КУЛЯШОЎ

VII/2

М

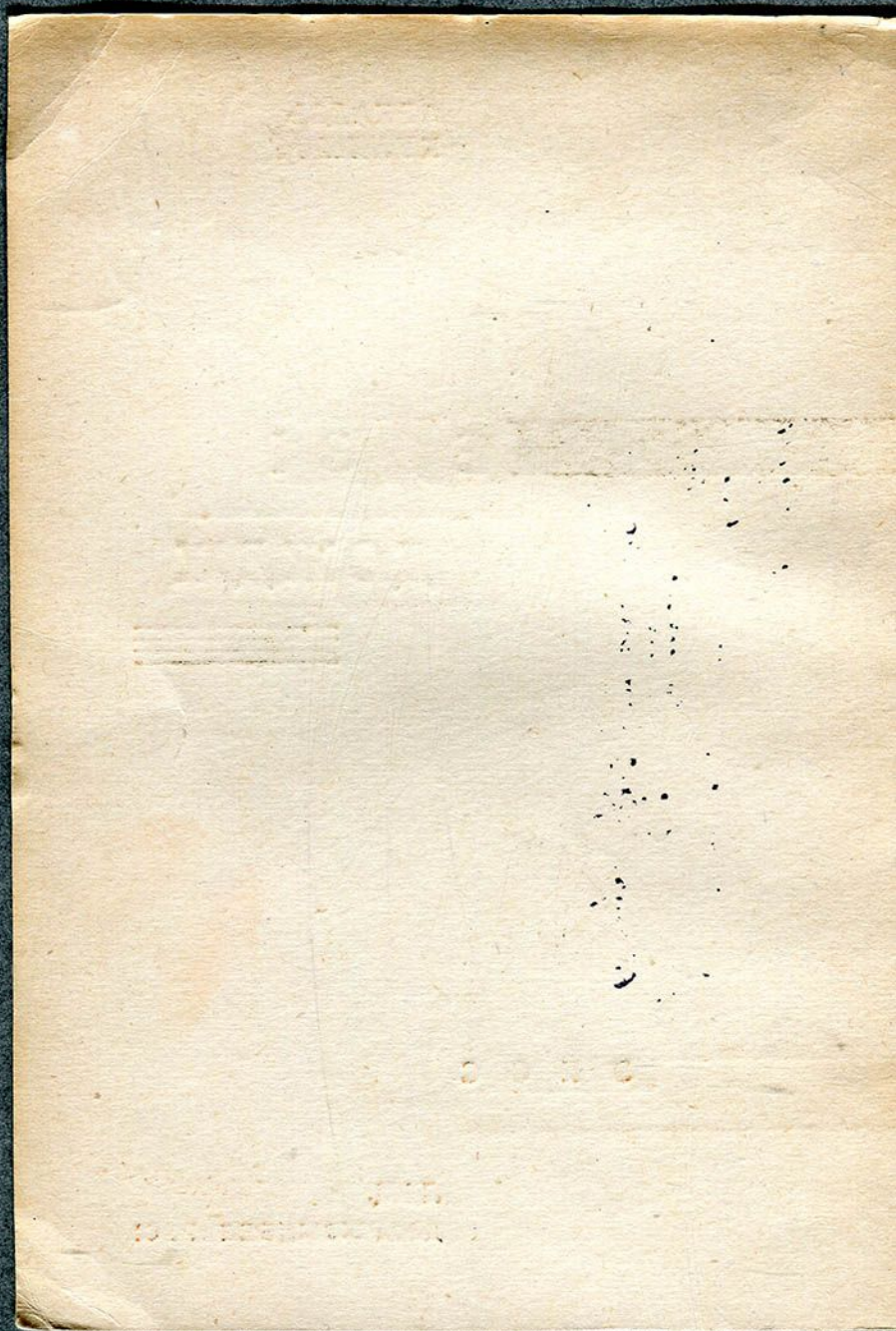
Е Д З І

ДОЖДЖ

Э П О С

ЛіМ
ДЗЯРЖВЫДБЕЛАРУСІ

Ба 216520

АРКАДЗЬ КУЛЯШОЎ

Бел. архив
1994 г.

МЕДЗІ
ДОЖДЖ

эпос

VII

31645

ДЗЯРЖАУНАЕ ВЫДАВЕЦТВА БЕЛАРУСІ
МЕНСК ЛІМ 1932

Удзячым
Сімяну
Літвіну

1949
ПРОВЕРЕНО

З Ъ М Е С Т

Стар.

СОНЕЧНАЕ ЗАЎТРА

Балота	7
Першая стрэча з трактарстам Анісам	10
Каля сіласарэзкі	13
Таварыш Адесь	16
„Першабытны чалавек“	19
Я прымацоўваюся да трактара	22
На ўборцы сена	25
На лузе ўначы	28
Сустракайце маладымі песнямі!	31

К Р Ы Ў Д А

На Імпэрыялістычнай вайне (частка першая)	37
Дзесяць (частка другая)	51

Рэдактар А. Кучынскі
Тэхрэдактар Х. Абрамава
Корэктар А. Пёрская
Вохладка мастака Б. Малкіна
Здана ў друкарню 20-III-32 г.
Падпісана да друку 21-V-32 г.

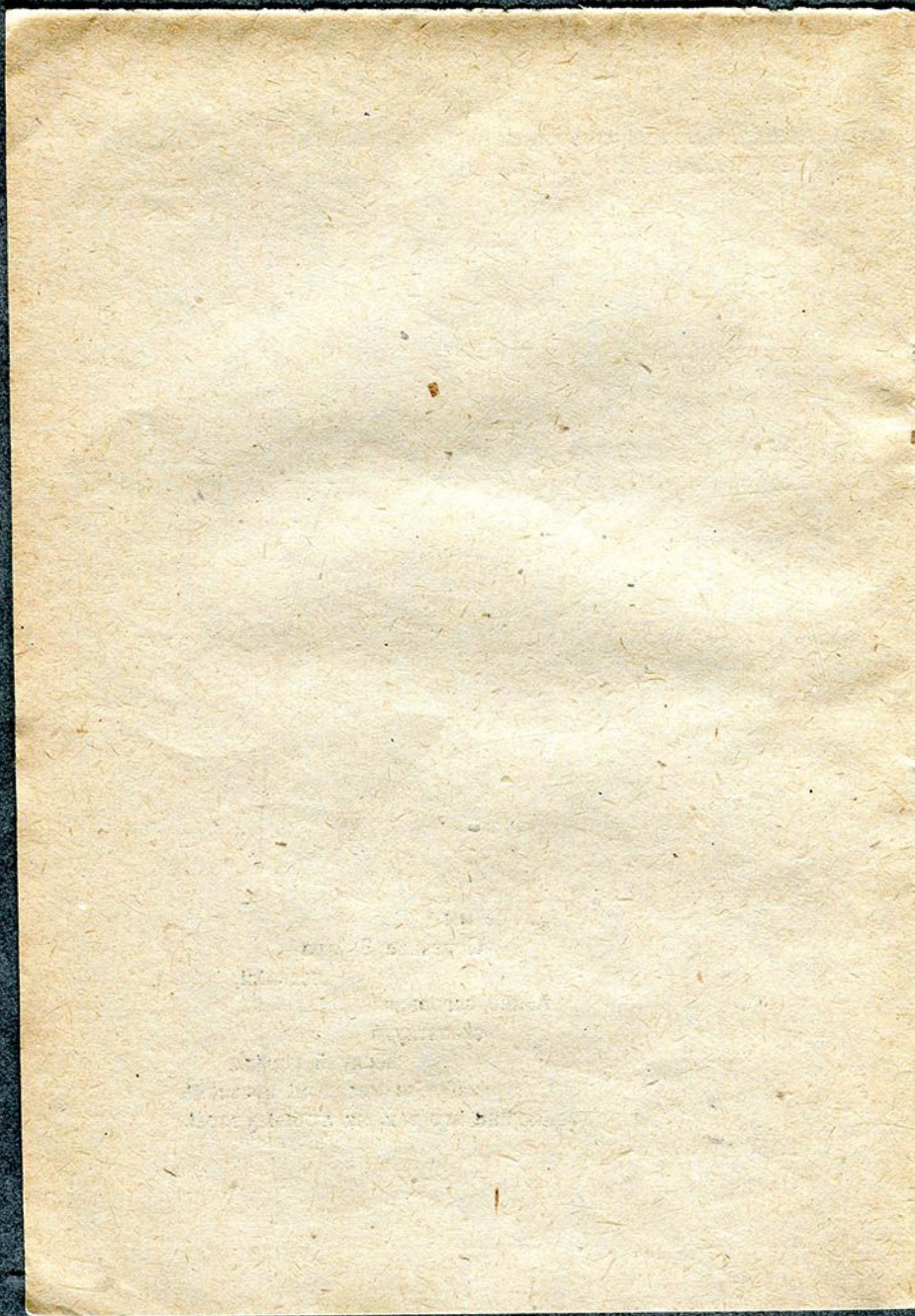
Галоўлітбел № 162
«Палесдрук», Гомель
Заказ № 1105
Тыраж 2000 экз. (1/4 арк.)

10. 2. 2010

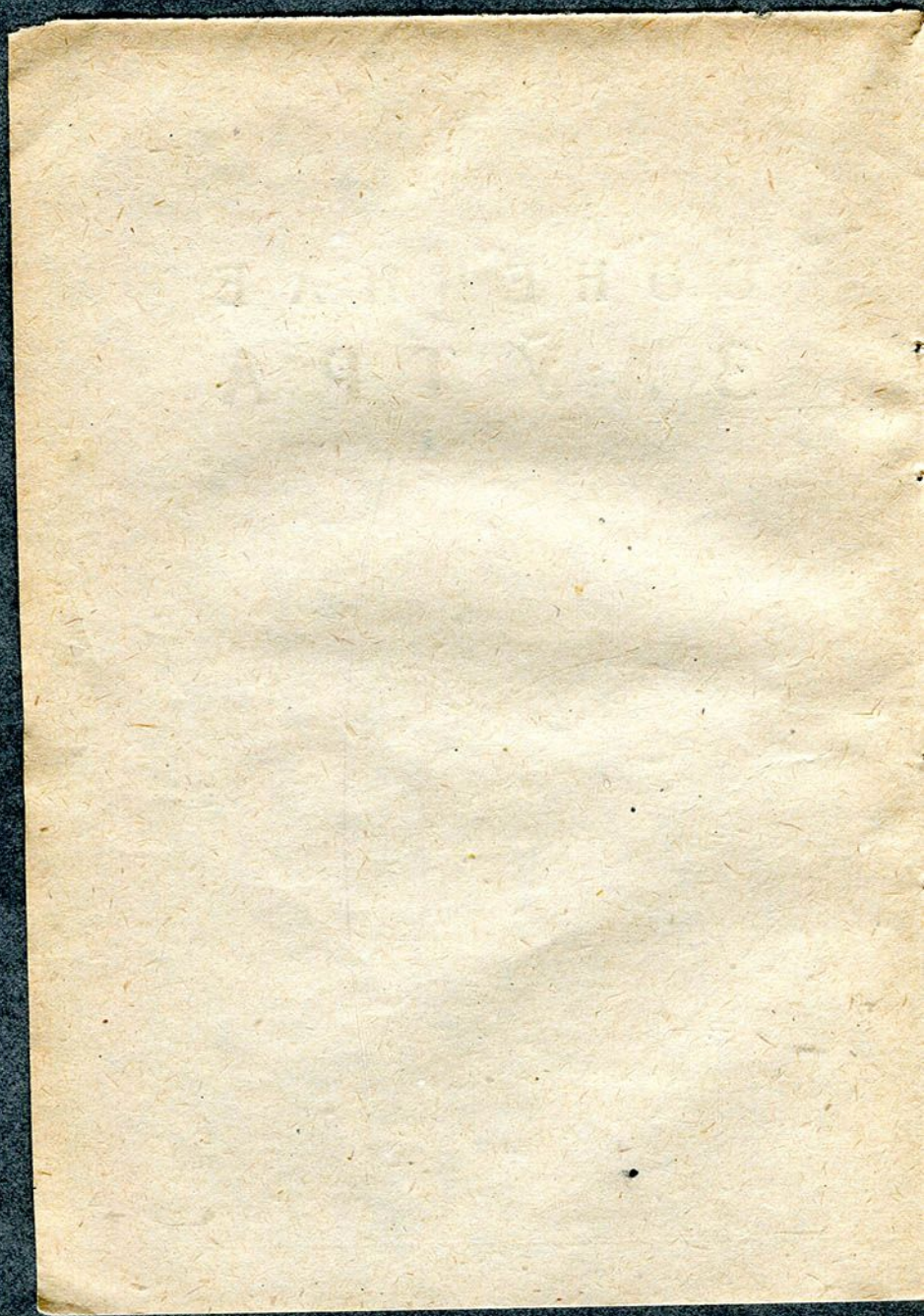
Г

Памяці дарагога таварыша
МІКОЛЫ БАРДОНА

„...Усе мы
Сонечнае Заўтра
песьцілі,
А яно сягонья
скалатнула
вёску й горад...
Сустракайце-ж маладымі песьнямі,
Любіце яго так, як любілі ўчора!..“

С О Н Е Ч Н А Е
З А Ё Т Р А

БАЛОТА

Вы ўяўляеце,
што такое балота—
Трава ў рост чалавеку,
Вада ..
Потым травяная парода,
Што завецца торфам адвеку.
На балоце
туманы
сьцюдзёнасьцю праймаюць,
Уздымаюцца палотнамі
перад сонцам нізкім,
Ваўкі
жыць чалавека
сюды ня прымаюць,
Дзікія качкі
ня знаюцца
ні з кім...
Гэта балота...
Але людзі ёсць таксама,
Гэтыя людзі—
сапраўдныя лясуны,

З імі я рос, і пазнаёміўся сам...
І я знаю—разумеюць яны,
Што жыць можна лепей,
А ня так—у балоце,
Ў лесе...
Але разам з тым
ім шкада
балацянога лепета,
Звыкліся, зжыліся,
і яно ў вочы ня лезе.
Але новае ўрываецца
з ячэйкай комсамольскай,
З маладым пакаленьнем
гальштуку чырвонага.
Яно дабіваецца самохаць волі,
Законы балацяныя вон гоніць.
І ў 1929 годзе
было так:
Мы, комсамольцы, сказалі:
— Годзе!
І з рыдлёўкамі
пайшлі на балота.
Пасьля
за намі сьледам,
Як на чэrvеньскай рані,
плавалі балачыны,
Прышлі былыя комбедаўцы
І працавалі да начы...
Працавалі не адзін дзень,
Працавалі тыдзень,
другі,

Прыходзілі
ночы і зоры
на нас глядзець,
Прыходзіла стома
грубая,
як дзяруга.
... Вечарамі жартавалі, гутарылі—
Тады вогнішча
разгаралася
і гасла...
Там
упяршыню
зьяднаным гуртам
Мы з комбедаўцамі
вырашылі
стварыць колгас.

17/VII—31 г.
м. Самацэвічы.

ПЕРШАЯ СТРЭЧА З ТРАКТАРЫСТАМ АНІСАМ

Прынімайце
сёнешняе новае
да сэрца
блізка,
Любіце яго так,
як любілі ўчора—
Стане вам зразумелай мая гаворка
І стрэча з трактарыстам Анісам.
...З-за саду трактар вырваўся раптам,
Страсануўшы былы маёнтак-дачу.
Угледзеўшы мяне,
Аніс
сьцішае трактар,
Усьміхаецца...
І я крычу яму:
— Бачу!
І гэтае „бачу“—
звычайнае слова,
Нахлыну ла...

І ўспаміны ляцяць строма:

Балота...

Звон рыдлёвак,

І грубая,

як дзяруга,

стома.

Два гады я ня быў тут ні разу

(Цэлая вечнасьць—

два гады),

Таму і таварыш Аніс мне рады,

Таму і мяне ўсхвалявалі

трактаравы сьляды.

Таму ўскакваю на трактар непрасёмшы...

Ад гулу дрыжаць у маэнтку вокны.

Трактарыст Аніс

мне расказвае

пра ўсё,

Ён дужы, як мядзьведзь,

загарэлы

і потны.

Голас яго, як басовы звон...

Ад радасьці,

ад вады,

ад ёмкага ветру

Ён гаворыць мудрае слова:

— Во!

Кулаком расьсякаючы паветра.

Ён мне расказвае, як цётка Вольга,

Угледзеўшы,
як трактар
ладзіць
„рэволюцыйны паход“

Бегла навуш па заўгольлю
Зьбіраць на сяле бабскі „сход“.
Тады крычала на ўсе вуліцы,
Захліпаючыся ад бегатні
да сьлёз:

— А мае-ж вы татулечкі,
Схапіў маю палоску і панёс.

25/VII—31 г.
м. Самасеевічы.

КАЛЯ СІЛАСАРЭЗКІ

Цэлы дзень працавала сіласарэзка
На трактарнай прыцепцы
 ў восем конскіх сіл.
Мы насілі дзядоўнік,
 дзікі шчавель,
 сурэпнік,

Аж касцы не спраўляліся касіць...
Пчолы мёдам
 налівалі
 чаркі сот...

Ад высокага сонца нідзе ня дзенешся,
Начапляліся дзяды на наша адзеньне,
І плямамі на сарочках выступіў пот.
Тады і здарылася тое,
Пра што гаворка ў гэным вершы,
Зірнуў падавальшчык неспакойна
І крыкнуў Анісу:

— Чаго глядзіш зьверам!
А здарылася—
 трапіў кавалак сталі,

Кажа падавальшчык:—
„На маё ліха“.

Калатнуліся нажы
і раптам сталі,
Трактар сьціхаў ціха.
... Калі-ж нанаў запрацавала сіласарэзка—
Зьнікла стома,
каб прысьці
пад вечар,
Мы насілі дзядоўнік,
дзікі шчавель,
сурэпнік,
Аж па трубах гула сечань.
Пад вечар зноў
стрыганулі нажы,
калатнуўся гасьцінец,
І шугануў па трубах
ветравы сьвіст,
Нехта кінуў падавальшчыку:
— Шахцінец!
Таварыш Алесь тлумачу— „опортуніст“.
Закалаціліся апошні раз трубы.
Падавальшчыка Аніс страсянуў так,
Што той толькі
працадзіў праз зубы:
— Кержак!
Гэтае— „кержак“
і кавалкі жалеза,
Што ляжалі ў кішэні
гасьцінна,
ціха,

Гаварылі, што да нас
вораг залез
І жыве тое слова „шахцінец“.
На захадзе загаралася зара.
Ішлі дзеці з суніц.
Пра нешта ўжо сасоньнік сьніў.
Нехта пад гармонь сьпяваў якраз:
— Салаўкі да Салаўкі,
Дальняя дарога,
Сэрца ноіць і баліць
А ў душы трывога...

27/VII—31 г.

м. Самацеевічы.

ТАВАРЫШ АЛЕСЬ

Таварыш Алесь—
пазнавайце самі—
Вы яго зналі нядаўна..
калісь...

Таварыш Алесь—
той самы,
Што казаў на падавальшчыка „опортуніст“.

Расьціла цыпкі
рыжая
балот руда,

Туды,
дзе лес
тугу зьбярог,
Яго берасьцяная клікала труба,
І статкі йшлі, узняўшы пыл з дарог.
Усё суровае,
бяз проспы
І пройме вецер,
і дождж ня сьціхне...

Там шлях яго
 праз лес
 праходзіў просты,
Па тым шляху прышла задума, ціхасьць.
Ён ведае ў лесе ўсё да рэшты.
Мы з ім адно—па дружбе, па крыві.
.....

Мы ходзім з ім да рэчкі
І ставім перамоты ў вір,
Яго цікавіць усё,
 на'т зорка Марс.

І я-ж такі дзівак,
 такія мы...
Асьвятляе вогнішча задумных нас
І мы слухаем—
 ідуць самы.

Самовы вочы ніжуць цёмру вод,
І кажа ён:—
 „Самы глядзяць на зоры“...

Чакае перамот,
Стаяць кусты лазовыя дазорам.
... Калі-ж

 калатнецца лес
 апошнім лістам,
Злавіўшы сонца
 ранішнюю зару,
Ён ідзе вудзіць „опортуністаў“—
Закідаць леску
 на Бесядную¹ быйстру.

¹ Бесядзь—рэчка на Паўдзёні м Усходзе БССР.

Тады пачынае ён
з рыбай размаўляць,
А я тымчасам
рагатаць
да болю
буду,
Гэты ў яго — „опортуніст“,
той — „сымулянт“,
Той —
каторы не бярэцца на вуду.
Пад вечар купаемся
з хлапцамі
ля млыну.
І грыміць па вадзе басовы зvon,
Калі Алесь кажа:
— Аніс руіна?
А той адказвае:
— Во!

28-29/VII—31 г.
м. Самасевічы.

„ПЕРШАБЫТНЫ ЧАЛАВЕК“

У тым гаі жыў апошні нехацімец,
Яго дапякала Вольга, седзячы на плоце:
— А не забіў цябе, Сяменька, радзімец,
Чаго ты сядзіш у гэтым балоце!
Яму крыўдна за такія словы,
ён кажа:

— Дапякае кажны!

... Кугыкалі ў гаі совы
І лёталі кажаны.
Ківалі верхавіньнем высокія вольхі.
Їх балота ўзрасьціла.
Ён разьвітваецца з цёткай Вольгай
І ідзе да сваёй хаціны.
Там ён адразае з вольхі лавец
Раскладае вогнішча—

жарыць сала,

Гэта і ёсьць—

„першабытны чалавек“,

Такая клічка да яго прыстала.

Гай яго шумам глушыць,

Совы, кажаны не даюць збыту,
І живе ён сярод
 сабачак ¹⁾, гнілушак,
Гэты галетнік,
 чалавек
 першабытны.

Я не першы раз заходжу
 пагутарыць,
 падзвіцца.

Сягонья вецер сьціх у макушках,
Ён сьпявае:

— Як пайшла-ж Мар'яніца,
А ў млын па муку.

Пасьля, як змоўкла песня
 ў сінняй стэні,
Ён гаворыць...

А ўжо сьпявалі пеўні.
Позна.

— Быў я на Украіне
Многа там песень даўніх, розных..
Прасьпяваўшы песню не адну,
Калі затухла вогнішча,

расьсеяўся дым,

Ён кажа навіну:

— Запішуся ў саўгас.

Ваш колгас яшчэ малады...

Я маўчу. І ён кажа далей,
Зірнуўшы на хатку нязвычайную...

¹⁾ Лекавая трава, што расьце на балоце.

— Хацеў я наладзіць
с в а ё,
каб не залежаць,

Ды толькі цяпер
не такі,
новы час...
Маўчалі совы. Маўчаў лес.
Чалавек думаў пра новыя дні.
Я думаў—
калі-б быў тут
таварыш Алезь,
Ён-бы сказаў пра яго „опортуніст“.

●
На дарогах лесавых,
дзе вавёркі
арэхі лушчаць,
Прыслухоўваючыся,
як па-новаму
жывуць пожны,
Сярод мёртвага цвету гнілушак
Паміраў першабытны
чалавек
апошні.

30/VII 31 г.
м. Самацеевічы.

Я ПРЫМАЦОЎВАЮСЯ ДА ТРАКТАРА

Мы на трактары—
я і таварыш Аніс,
„Манарх“
на сем плугоў
зямлі адварачвае...

Над рэчкай ранішні туман зьвіс,
І крычаць у Семяньковым балоце качкі.
...Як першая паласа перавярнулася і лягла,
Ён гаворыць, і я не перапьяню ні разу:
— Трактарава сэрца ня з крыві—
з газу,

Трактару трэба кплівы дагляд.
Кажэ—

некаторыя
даглядаюць дрэнна,
Таму з трактарам—
непаладак багата.

Часамі трактар,
як бык прырэзаны,
Крычыць не сваім матам,

Бывае трактару
 праз сілу
 пад гару браць,

А яго гоняць
 так
 наўдаку...

— А ты яго пускай на першую хуткасьць
Гэтак ён запаўзе аж на дах!
Тады ён тлумачыць трактаравы часткі,
І „Манарх“ упэўнена рвецца ўперад...
Гэта быў пачатак
Майго знаёмства

 з Анісавым „рэвалюцыянэрам“.

Пасьля ў нас простая гаворка,
Расказвае таварыш Аніс,
Што ён паслаў учора
На Ўкраіну трактарысту ліст.
— Толькі я—

 кажа,—

 супроць яго „цыплёнак“,

Мне пакуль—

 дзівіцца на тое дзіва,

Тут-жа і чорт карак зломіць—
Восемдзсят *ia* за восем гадзін!
Але ён дае слова,
Што ў „трэці рашаючы год“
Выканае напалову
Гэты пастаўлены рэкорд.

Мы едзем.

Нас вецер праймае ціха,
І няма ад ветранага пылу ратунку.
— А тады,—

Аніс усьміхаецца,—
Я прыду да вас у літаратуру!

31/VII—I/VIII—31 г.
м. Самацеевічы.

НА ЎБОРЦЫ СЕНА

Дождж прашумеў на пачатак,
Узыходзіла сонца ў сотні вясялак...
Цэлы дзень быў узятак.
І працавалі пчолы.
З песьнямі мы ішлі праз Цыкуны,
З намі сенаграбілкі
брыгадзір
і табельшчык...

Прыпакло сонца.
Зацыркалі цыркуны.

І мы ўзяліся за граблі.
Учарашняе сена падсохла ладна.
І калі пачалася тая сьпякота,
Дзесяць чалавек—
наша брыгада—
Ударна клалі копы.
Мы не за страх—
за сваё рабілі,

У кожным сэрцы—малады запал,
Не спраўляліся сенаграбілкі,

Кожная хвіліна—

капа.

Сьмяюцца хлопцы:

— На сто адсоткаў!

Сарочки скідаем,

каб цела загарэла...

Зьвініць галава ад цыркуноў,

ад сонца,

Ёмка кладзецца бярэмя за бярэмам.

Я чую, як праз гэты звон

Кажэ Алесь, калі кладзе бярэмя:

— Я зрабіў, Аркадзь, за пятнаццаць дзён

Тое, што за трыццаць трэба...

Я ўспамінаю яго працу на сілосе—

Ён мясіў гліну і абмазваў сьцены...

Пчолы мёд насілі

Сыпаліся кулямі

на грэчкавую пасьцель

Калі сонца стала ніжай дубоў,

Калі апошні высах пот,

Якраз—калі мы зьбіраліся дамоў,

Налічыў табельшчык пяцьсот коп.

А там.

сярод маленькіх

бярозак, ёлак,

Дзе лес сягонья ціхі такі,

Аж валіліся колгасныя пчолы

Ад мёду на ляткі.

Там бяз курадыма і сеткі
Даглядаў пчол цэлы дзень
Той—
каго любяць дзеці,
Такі белы, белы дзед.

7-VIII—31 г.
м. Самацеевічы.

НА ЛУЗЕ ЎНАЧЫ

Тое-ж самае вогнішча,
І дыміць сасновы хвораст...
Вечаровы позьні час,
Няма ні суму, ні хворасьці.

Такі здаровы пах сена,
І Алесь глядзіць на зоркавы блакіт...
Сябрамі здаюцца сосен цені,
Што ўцякаюць
ад вогнішчавай рукі.

Заўсёды бывае так весела,
І такі-ж на сэрцы спакой,
Калі ты ведаеш, што ты ўвесь
Тут ня чужы чалавек—свой.

Заходзіла сонца ў лесе
І сягонья на пагоду.

.....
Мы вартаўнікамі з Алесем,
Вартуем сена ад шкоды.

Пасталі копы ў рост сосен.
І расьце наша дарога дум...
Кажа Алесь—

што хутка восень
І як тады вербы гудуць.

Я яго слухаць буду
І ён сказаць не праміне,
Што сёлета пекчы бульбу
Будзе адзін

без мяне.

Калі-ж на палі прадымленыя газам
Прывезьлі трактарысты
сталёвы скрогат,
Зьнікла наша романтика разам,
І романтичная дум дарога.

Не такія мы казалі словы...
І вось яно

прышло на шляхі

Наша

агульнае,

галоўнае

І ўрэзала ў зямлю лемяхі.

Здавалася, што мы ў нечым вінны...
Агонь апошні хвораст зьнішчыў,
І попел, як пух савіны,
На романтичным вогнішчы ўсплыў.

І тады Алесь пытае гэтак,
Зірнуўшы на новыя сонцы зямлі:
— Ці праўду, Аркадзь, пісалі газеты,
Што мы ўступілі
Ў Соцыялізм?!

Паварачваючы паходняў
электрычныя сонцы,
У адказ,
што гэта праўда—
не мана.

На два плугі адкідаў „Фордзон“
І на сем плугоў адварачваў „Манарх“.

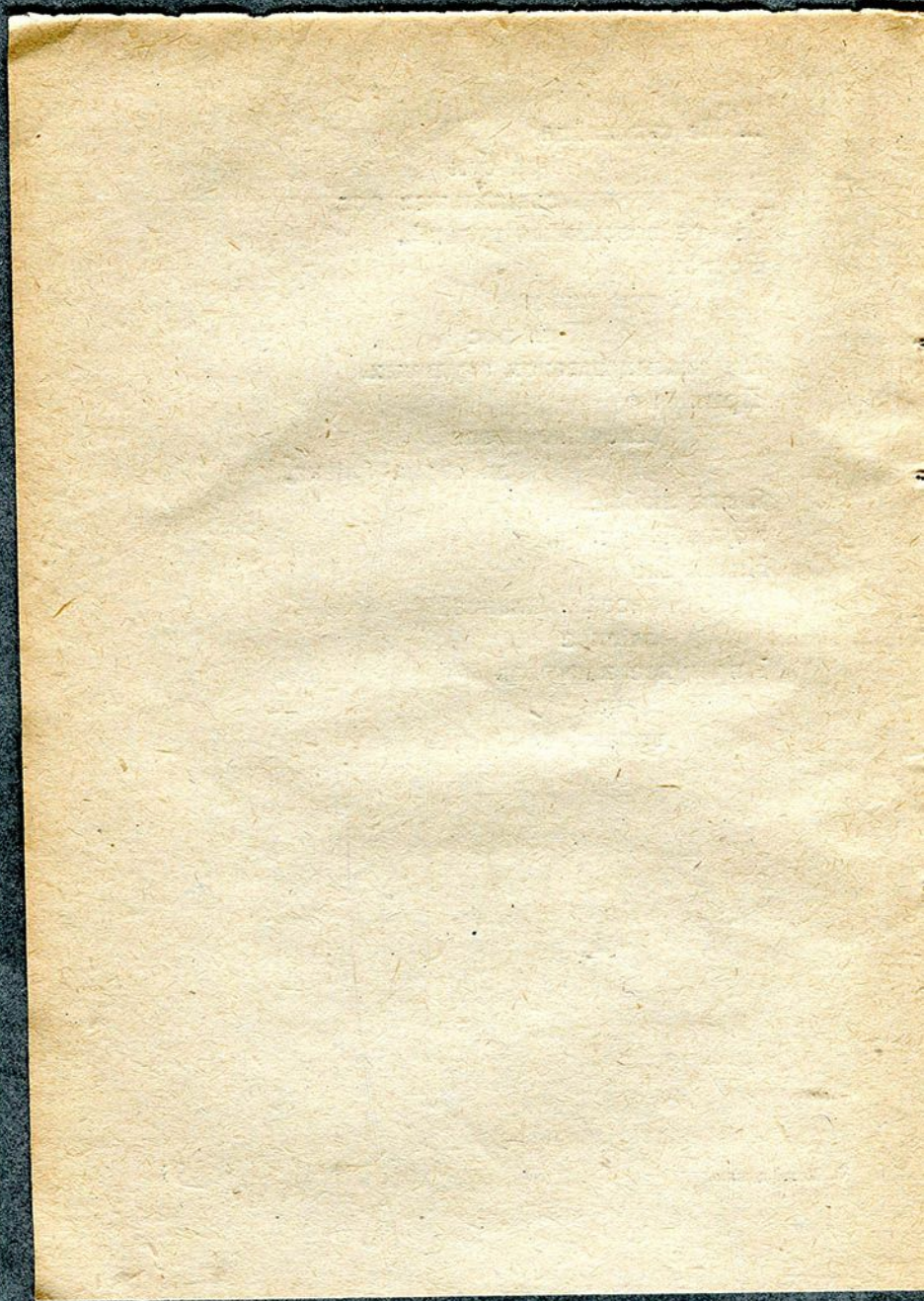
8-VIII—31 г.
м. Самацеевічы.

СУСТРАКАЙЦЕ МАЛАДЫМІ ПЕСЬНЯМІ

Усе мы
 Сонечнае Заўтра
 Песьцілі,
А яно сягонья
 скалатнула
 вёску й горад.
Сустракайце-ж маладымі песнямі,
Любіце яго так,
 як любілі ўчора!
І якраз цяпер
 перад вамі,
У сваёй хадзе штодзённай,
Прайшлі сёнешняга кавалкі—
Яго жыцьцё будзённае.
Яно ў сэрцы высьпела сілай,
Уквечана словам шчырым,
Яно
 шуміць ласкава,
 як колгасная канюшына,

І разгортваецца,
як трактар,
шырака...
Любіце чалавека
нашага
жывога,
Сына Кастрычніка і Дыктатуры!
Дабівайце клясавага ворага
Агнём зброі
і агнём літаратуры!
Кіньце—
дачу,
зялёныя бярозы, вольхі—
Мне ўсьміхаецца Аніс ветла...
Гэтыя людзі
Анісы, Алесі, Вольгі
Жывыя, блізкія, свае.
Памятаеш, Алесь, ласы ціхія,
Як пад дажджамі моклі калісь,
Як мы разам
на балоце
расьцілі цыпкі,
І нас берасьцяныя трубы клікалі.
Усё гэта ў сэрцы выспела сілай,
І ўквечана словам шчырым,
шуміць ласкава,
як колгасная канюшына,
І разгортваецца,
як трактар,
шырака.

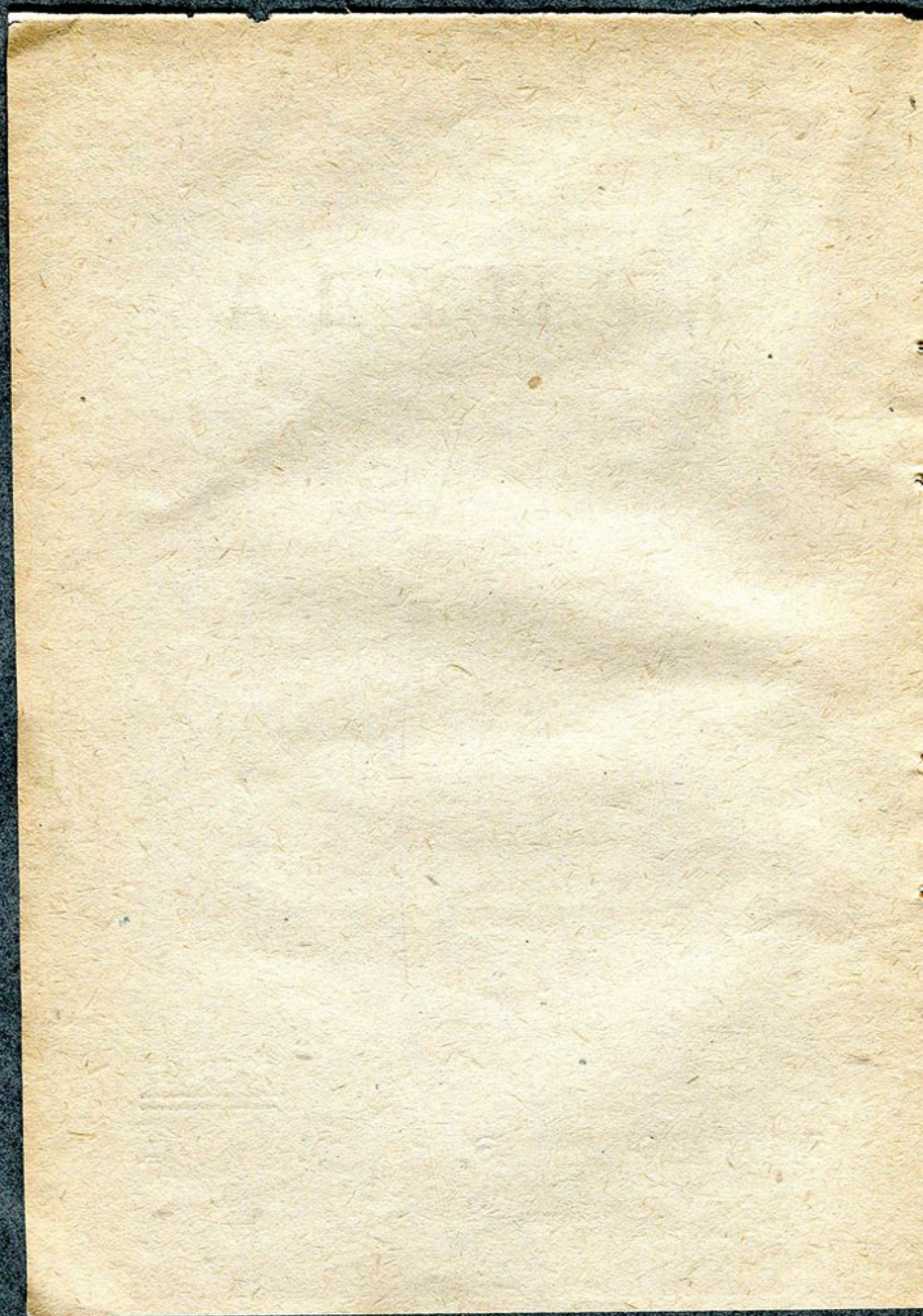
... Не сьпявайце
пра сум
сьвітальных рос,
Кінець поэтычныя гульні..
Роспач
і сум танны
ня рос
На нашых шляхах агульных.
Прынімаю
сёнешняе новае
да сэрца блізка,
Я яго люблю,
як любіў учора,
Няхай яно
словам-маланкай
бліскае
І працінае наскрозь
сэрца
ворага!

К Р Ы Ё Д А

1930-31

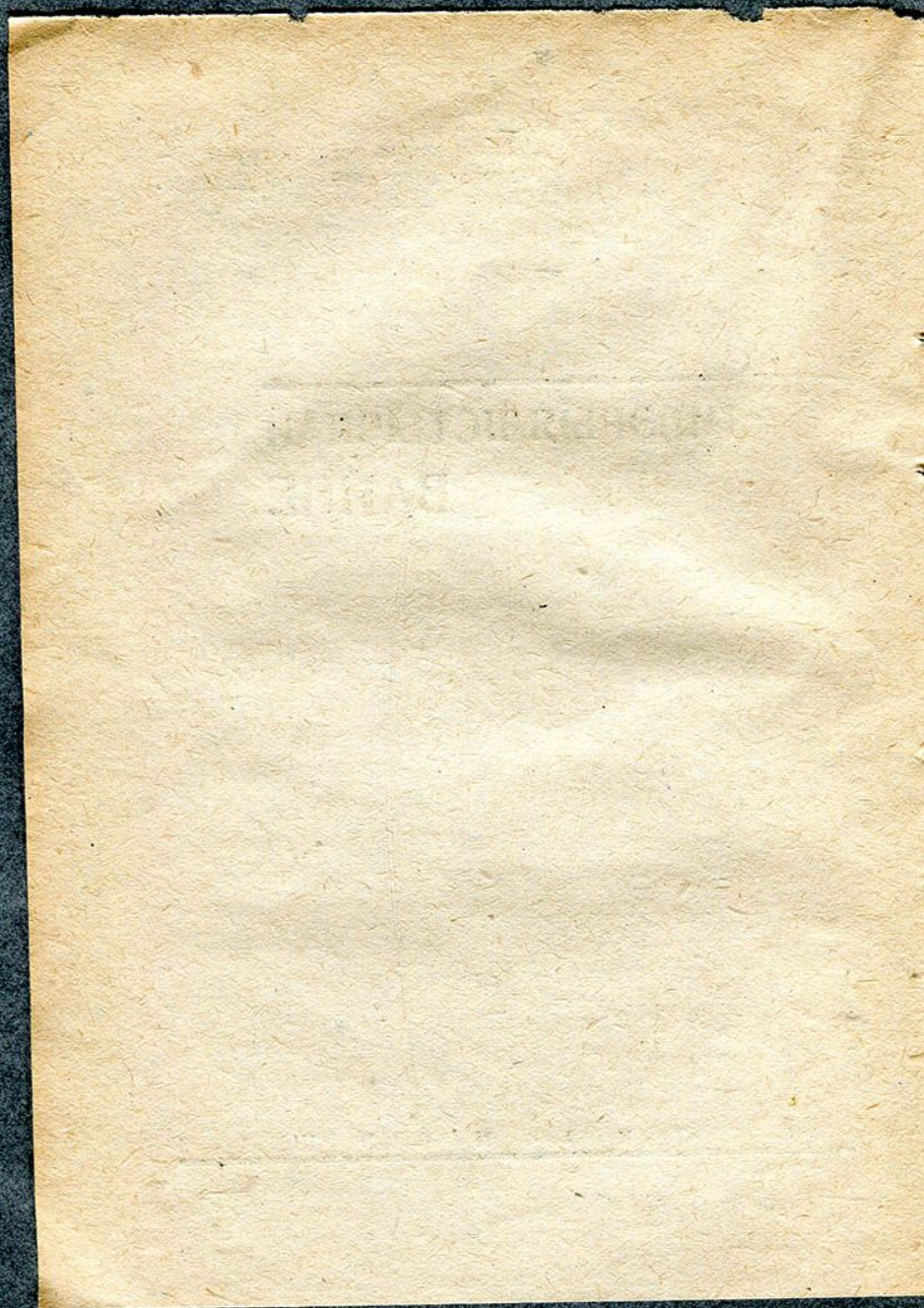
П О Э М А

„...Іх адпяваюць рагатыя трубы
Расыпаючы сумнай медзі дождж“...

НА _____
**ІМПЭРЫЯЛІСТЫЧНАЙ
ВАЙНЕ**

Ч А С Т К А П Е Р Ш А Я

І коні ржалі, і людзі крычалі,
І вылі воўкі ў лесе,
Імчаліся першыя эскадроны
У першае вогнішча вайны,
Дзе порахам боек запахла паветра...

Рыжыя дрэвы званілі ключамі,
Лісты свае слалі ўздагон экспрэсу;
І на вяршыні шырокай кроны
Косткі сукоў былі відны,
Хіліліся падатна яны пад ветрам.

.....

Салаўі адпелі, зязюлі адкувалі,
Адкрычаў сіваграк і ўдод,
Надыходзіла восень, за восень сумнейшая.

А на фронце ішлі работы:
Афіцэры пілі гарэлку,
Казакі курэй кралі,
Сапёры нацягвалі калючы дрот,

А пяхота анучкі сушыць вешала,
Пяхота правіла мокрыя боты
І стомленыя ногі каля вогнішча грэла...

А калі загамоніць шырокі дуб,
Перадумае салдат многа доўгіх дум:

— Разьвітаўся салдат з жонкаю маладой,
І ня бачыць салдату яе Ніколі,
Засталася яна за рэчкаю Донам,
Будуць сьлёзы яе падаць на плёс
Будзе яна плакаць, многа будзе;
А салдату ня бачыць дарог дамоў—

Сумуе па салдату конь яго,
Бо ня жыць салдату на сьвеце доўга,
Не хадзіць яму полем палос,
Бо ніхто салдата ад сьмерці не раз-
будзіць.

І няма салдату ад яе збавеньня,
Ці мала за салдата лілі сьлёзы—
Маці старая—жыцьцё падкошана,
Сьлёзы яе горкія, як сок з вербы,
Зрабіла скнарлівымі немач іх...
... Цягаў-бы ты, салдат, сасновае бя-
веньне,
Сек-бы ты, салдат, на балоце лозы,
Вязаў-бы ты, салдат, белыя кошыкі,
Не хадзіў-бы ты, салдат, бараніць сербаў,
Не хадзіў-бы ты крыўдзіць немцаў.

Не кідаў-бы ты сваёй хаты, ганак—
Хаваўся ў лесе дужы і цэлы,
Кахала-б цябе твая жонка Ганна,
Цешыла-б цябе маладым целам...

Калі загамоніць шырокі дуб,
І закалоціцца верхавіньне,
Перадумае салдат многа доўгіх дум,
Перад кім і ў чым ён вінен.

Здавалася яму—
 восень звоніць ключамі,
І хвоя ў вочы лезе,
А тымчасам
 коні ржалі, людзі крычалі,
І вылі воўкі ў лесе.

Тое, што выюць воўкі ў лесе,
 Тое, што хвоя ў вочы лезе,
 Тое, што восень звоніць ключамі,
 Такое—

бывае часта...

Але ня бывае звычайным такое,
 Калі пачынаюць шалець коні
 І доўга маўчаць па акопах салдаты,
 Калі пачынаюць гаварыць салдаты,
 Калі пачынаюць сьпяваць кулі
 Па цэлым Усходнім Паўкульлі.
 Калі—...

калі—...

калі—...

Спрачаюцца імператары і каралі
 За ўладу на добрай чужой зямлі,
 За нафту ў Пэрсіі, за вольныя воды;
 За нечাপаныя ў зямлі пароды.
 За ўсё, на што вочы буржуя сквапны:
 За нафту, за вугаль, за вапну..

... Тады імідзе на карысьць выпадак...
Тады пачынае сваю працу асадка,
Тады пачынаюць хлусіць газеты,
Прадажныя вершы пісаць поэты—
Бо маюць праз гэта газеты грошы,
Бо плацяць поэтам гонарар добры...

... А тымчасам высыхаюць на травах росы...
Сохнуць нівы і дождж капае дробны...
І чакае зямля дужага чалавека,
А дужыя, дзе яны?

Пастраляны...

І прыходзіць зямлю ўрабляць калека
З сьляпымі вачыма, абсечаным станам,
І на целе яго маладым відны
Сьвежыя раны вайны

Але зноў пачынаюць хлусіць газеты,
І прадажныя вершы пісаць поэты...
Усё на карысьць—
фэльтоны, хорэі...

І пачынаюць архіярэі...

... І поп на дарогах з царкоўным кадзілам
Стогне, галаву ўзьняўшы дагары,
Ён будзе прарокам дажджу і боек;
І... сам ён сьвятога стану.
Ён словы свае не прадасьць танна,
Бо ў словах яго жыве дзіва...

І скончыць казаньне ён, як дагарыць
Дзень на палёх і на рэчках,

альбо як

На захадзе рыжай пакрыецца вохрай дзень
і прыдзе дадому галодны статак;
Тады падпасьледак ён грозна стане
Наклікаць на аўстрыйцаў і немцаў сьмерць
І словы на іх будуць бурай грымець:
„Изыдите вы, воины, во Христе“...

Тады падпаўзуць да яго калекі,
Раскажуць яму, як расьлі яны дужыя,
Як мелі і рукі, і ногі, і сілу,
І вочы, што газамі зараз атручаны;
Каханак, што плачуць на іх маладосьці...
І будуць таму ў яго прасіць лекі,
Каб больш яны сьліўнямі ня жылі,
Каб бачылі жыты, дарогі, сіні—
Гулялі вясельле і ладзілі заручыны,
Каб і хлеба і радасьці было ў іх досыць.

І ён ім на гэта ня скажа і нічога,
Хаця яны ў ногі яму палягуць,
І будзе хвароба іх цела корчыць...
І пойдзе ад іх ён, як злодзей, моўчкі,
І пойдзе ад іх, хоць яны не заразныя...
... У галоднага сабакі зубоў скрогат,
У галоднага чалавека сабачы лямант,
У бязногага чалавека ваўчыныя вочы,
У бязвокага чалавека жабрачыя вонкі—
У такіх людзей думкі ў вузел завязаны.

... Такі чалавек свой вузел не развяжа,
Бо ў шчырасьць пакрыўджанага не заверыш...
І будзе ён лекаў сабе пытацца...
Пакрыўдзіш яго, ён затоіць горач,
А крыўду сваю будзе доўга помніць.
Як выйсьця ня знойдзе, тады разважыць.
Хадзіць будзе зьверам, глядзець будзе зьверам,
Калоціць яго доўгай хворасьці трасца.
А будзе ён мкнуцца і мкнуцца за гора,
За раны свае і за крыўду помсьціць.

.....
Тое, што выюць воўкі ў лесе,
Тое, што хвоя ў вочы лезе,
Тое, што восень звоніць ключамі,
Такое—

бывае часта;

А тое, якому гарматы сьведкай,
Такое—

бывае рэдка.

Лясы пры вялікіх дарогах гарэлі
 Спадалі ў лесе з лясковак паданкі—
 У попеле гарачым яны пякліся...
 І шэптам полымя поўніўся сполах
 Шырокіх вачэй зьвяроў—

Зубры і воўкі ад агню зьвярэлі
 І беглі з лясоў за лістоў лістападамі,
 І плакалі ветры па рыжым лісе,
 Што рана ў пякучым полімі
 Спелеліў маладую кроў.

Жыло ў гэтым лесе зьвяроў багата,
 Хадзілі яны па зьвярыных сьцежках,
 Дзе стаялі высокія, дужыя сосны.
 Пчол даглядалі маладыя медзьвядзёнкі
 і крыўдзілі дзікіх пчол адвеку...

У кожнага зьвера была свая хата,
 Песьціла сонца зьвярыных дзетак,
 Сновалі павукі празрыстыя кросны
 Над возерам чыстым гулялі падзёнкі—
 Жыцьцё іх было ад раніцы да вечару.

Стаялі салдаты, дзівіліся доўга:
Чаго гэта лес так гарыць буйна,
Па чыёй гэта волі рушыліся ясені,
Попел гарачы лавілі вазёры,
Прарэзьліва крычалі дзікія качкі;

Чаму закідана вугольлем дарога
І неба зрабілася шэрым, брудным?
Выляталі з лясоў языкі ясныя
І лізалі цьмяныя зоры,
Што ад часу гарэлі і гасьлі...

І можа ім згадкай, а можа адказам
Загрэмелі гарматы, кулямёты засакаталі,
І дзіўны туман папоўз насустрач
(паволі паўзе ён, а вецер засьвішча
туман закалоціцца і падымецца вышэй).

І гэты туман называлі газам:
Ад яго салдаты на траве спатыкалі
сьмерць,
Ад яго былі вочы вазёр атручаны,
Праз яго на палёх і ў лясох пусьцела...
У салдата гарэла цела.

Вось ён ідзе маленькі салдат,
 Той—які верыць у заступніка бога...
 Сьмерць у вачох глытае даль,
 Ветры з-пад ног вырываюць дарогу..

Вось ён ідзе... Сьцежкі гараць...
 (Кожны чалавек сьмерці не жадае)
 З-пад хмар прыляцеў і лопнуў знарад—
 У вачох маланкамі цемень сьляпая...

Цемень...

 Цемень...

 Сонца дзе?

Сонца няма...

 Сонца ў крыві?!

Маці!

 Маці!

 Прынясі свой сьветлы дзень
 Ад лясоў блакітных і чыстых крыніц.

Маці!

 Напасьледак сыну

Прынясі вады і кудзеры пагладзь...
Будзе рад тваім вачом ён снім—
Чыстая ачэй тваіх суцішыць гладзь.

Але маці не пачуе...

не пачуе—

Галава баліць ад голаду і сьлёзаў жмані,
І ня ў роднай хаце дзень яе пачуе
(Дні яе раскіданы, як сьмецьце...)

— Бог!

Дзе ты?

Угледзь маё гора;

Цела маё гарыць,

рукі мае дрыжаць!

Бог!

Дзе ты?

Забяры мяне ў свой рай,

Кажуць—

на небе яго мяжа!

Але ты ня ідзеш!?

Толькі злосны агонь гармат...

Бог!

Няўжо цябе няма?.

...Гаварылі зноў гарматы...

Плакала палёў і неба мутнасьць...

...Да яго прыходзіў дзень вар'ята

Безразважнасьцю і цемрай мучыць.

І рагоча сын разьбітае дарогі,

Кулаком заткнуўшы рану,

Што пазнаў ману пра бога
Позна ды ня рана...

Маці, напасьледак сыну
Прынясі вады і кудзеры пагладзь...
Будзе рад тваім вачом ён снім—
Чыстая вачэй тваіх суцішыць гладзь.

...Але маці не пачуе,
не пачуе.

З груганамі цела яго заначуе...

...Тое, што выюць ваўкі ў лесе,
Тое, што хвоя ў вочы лезе,
Тое, што восень звоніць ключамі,
Такое—

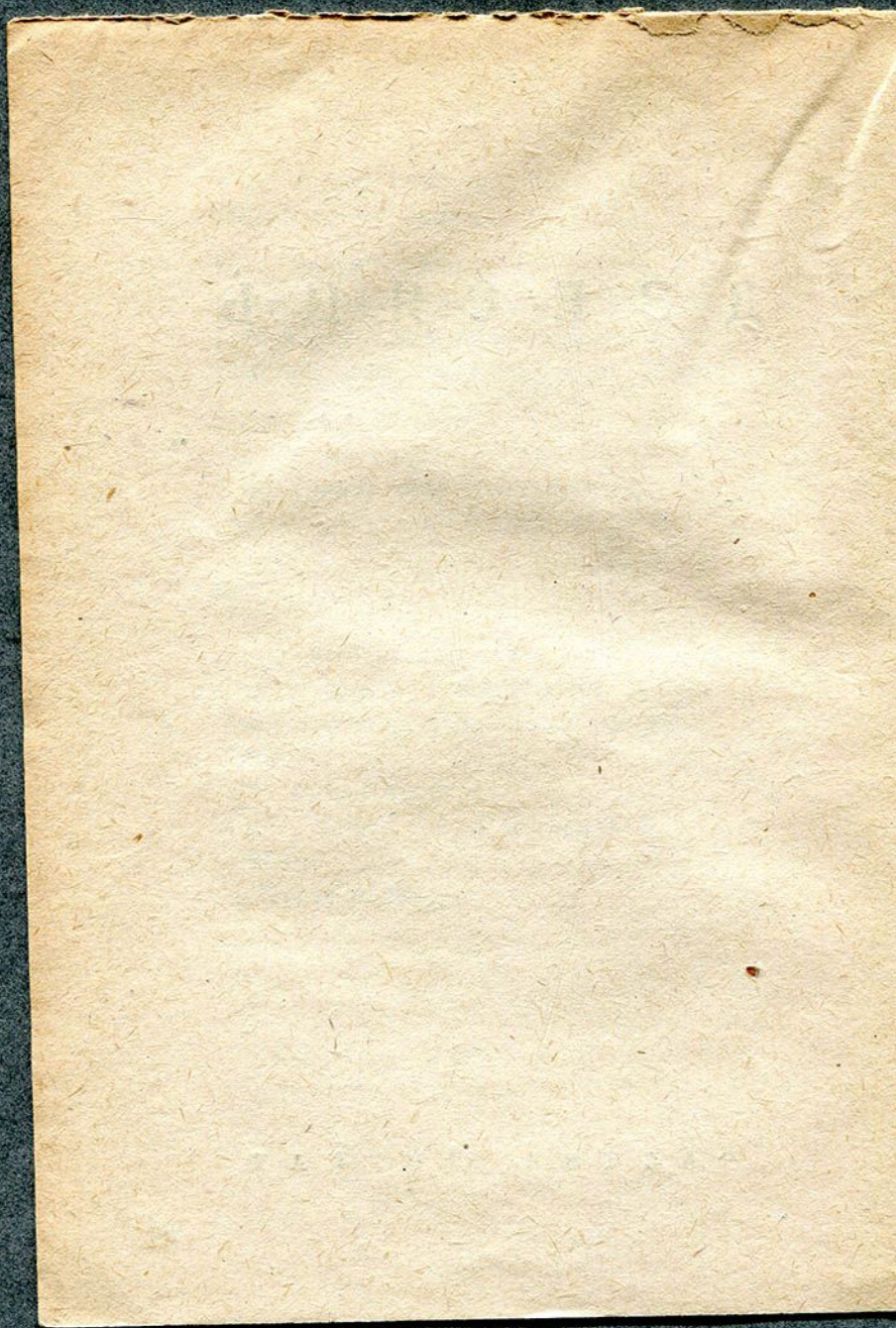
бывае часта;

А тое, якому гарматы сьведкай,
Такое—

бывае рэдка.

Д З Е С Я Ц Ъ

Ч А С Т К А Д Р У Г А Я

Жыцьцё іх сумнейшае за лістапад—
Бязногія, бязрукія, сьляпыя
Ляжалі яны ў лазарэтах і больніцах,
Кульгалі яны па дарогах знаёмых
І цела кіямі сваё падпіралі...
Ляжалі яны на шляхох і вылі пад
Ветрам, пад сьнегам,
пад дымам,
пад пылам,
Ляжалі яны пад канём коньніка;
І кожны з іх быў, як апошні зломак
За ўсё сваё гора, за ўсе свае раны.

Дзе іх збавеньне, дзе іхняя радасьць,
Ніхто не парадзіў ім, не сказаў...

І хто іх дарог дзяды пажнець,
І хто іх дарог асьцё скосіць,
Якія багі дапамогуць ці мошчы?
Хадзілі яны аж да Кіцежа-града,
Стапталі дарогі ў сьвятую Казань,

Хадзілі яны к стараверам у Кержанец,
Паказалі ўсім свае хворыя косткі,
Расказвалі ўсім пра свае вочы...

Дзе іх збавеньне, дзе іхняя радасьць...
Ніхто не парадзіў ім, не сказаў...

Хадзіла іх разам дзесяць чалавек—
Дзевяць чалавек—кульгавых калек,
У дзесятага вочы атручаны газам...
Сумавалі разам, весяліліся разам...
Глядзелі разам на сонца заход,
Як рэкі сівым туманам крыюцца,
Як дзікія качкі ляцяць над балотам,
І пачынае свой паход
Вецер—
Асіны на бок крывяцца
І дым ад комінаў кладзецца над плотам.

...І шмат чаго яшчэ бачылі,
І сталі сябрамі яны...
Шляхі іх кіямі адзначаны,
Што ўзяты яшчэ з вайны.

Доўга хадзілі яны,
Сачылі яны доўга,
Доўга яны слухалі,
Да зямлі прыклаўшы вуха:
Штогод ад вясны да вясны,
Штогод ад восені да восені
Цямнелі ад выбухаў просіны,
Заравам пылала дарога.

І не змаўкалі гарматы—
Чуўся іх гул глухі,
Мерлі на фронце салдаты
Ці йшлі чыкільгаць на шляхі...

.....
...І чулі балоты прэсныя,
І чулі ўсе птахі лясоў,
І чулі вазёры і долы,
На вёсках бабулі старыя,
І чулі ўсе травы дзікія
Салдацкую сумную песьню,
Паходную песьню шляхоў—
І песьню салдацкае долі,
І песьню салдацкае крыўды,
І песьню салдацкай радзімы.

Праходзілі дні і тыдні,
Яны працавалі ў пушчы,
І жыў на вазёрах пошчак...
І раптам над далямі тымі,

Дзе ўсьцяж драцяныя пусткі,
Газаў палотны вецер палашча—
І грукат гарматны сьціх,
І коньніцы тупат сьціх.

Усю працу сваю пакідалі,
Пайшлі на шляхі глядзець
І слухаць іх дзень уважліва,
І дзесяць адно пачулі,
Пачулі такое тады:

Як рыбу з вазёр рыбакі ўзьнялі
Сьцюдзёную, як лядзень,
І чулі, як ціха трава жыве,
Як ціха вазёраў дно начуе,
І доўга грымяць гарады.

Прышоў да іх гэты роскат,
Прысьнілася доля шляхоў;
Гарачае сонца вандровак
Паклікала ў новы паход.

Пастукала ў іхныя вокны
І ім закарцела пайсьці
Туды—дзе ад ліўню намоклі
Пяскі і суглінкі пуцін.

Спакой свой пакінуўшы ў лесе,
На боль забываючы свой,
Ідуць яны цэлы ўжо месяц
І крыўду нясуць за сьпіной.

І дзевяць з адзінаю марай
Сягоўня жывуць на зямлі,
Адпómсьціць усім генэралам,
Што дзень іх крывёй залілі...

І тыдзень ідуць яны пяты,
І пяты на тыдзень дзень...
Былі яны колісь салдаты—
І гора ня зналі ў хадзе.

Дзесятаму дрэнна і сумна
Ўсё сьніць ён жніво і снапы,
І думае іншыя думы
Дзесяты іх сябра сьляпы...

І тыдзень ідуць яны шосты,
І шосты на тыдзень дзень...

Схіляюцца рукі на ростані,
І вецер паклоны кладзе.

Ідуць ім насустрач статкі—
Дзесятаму сьняцца сярпы,
І кажа тады астатнім
Дзесяты іх сябра сьляпы:

— Іду я з вамі, дзівак, а
Вачэй у мяне няма,
Які я вам, хлопцы, ваяка,
Цяпер ваяваць ня нам...

Сьляпым толькі марыць пра жыта,
І лёс іх майго ня міне,
Мне век застаецца пражыць так,
І вы прабачайце мяне.

І дзевяць сказала:
— Пусьцім!

І дзевяць сказала:
— Ідзі!

Глядзі там нашую пушчу
І хату нашу глядзі!

Адказваў дзесяты астатнім:
— Цяпер ваяваць ня нам...

Заплакаў-бы я на расстаньне—
Вачэй у мяне няма...

Відаць не спаткацца нам болей...
І кію сказаў:

— Вядзі!

.....

І мацаў ён кіем выбоіны
І слухаў паход дзевяці...

...Ідуць яны тыдзень, сёмы,
І сёмы на тыдзень дзень...
Ня знаюць ні болю, ні стомы,
Няма ім прыпынку нідзе.

А вораг маўчыць іх заклёты,
Дзе стан яго, сіла яго?

...Хадзіла іх дзевяць салдатаў
Бяз песень,

імя

і сьцягоў.

Ад сонца пяскі гарэлі...
 Шляхі ўсё вядуць, не абняць...
 І радасьць іх ціхую грэла
 Высокіх лясоў глыбіня.

Ідуць яны тыдзень восьмы;
 Гамоняць дажджы на лісьці...

.....

...Іх крыўду паслухаюць вёскі,
 Што будзе з іх слоў расьці.

Пасядуць сяляне на прызьбе...
 Раскажуць яны пра сваё
 З краіны далёкае прыйсьце—
 Гарматныя дні заваёў.

Раскажуць ім дзевяць пра Кіцеж,
 Пра сьлёзы свае, што даўно
 Павысахлі на ракіце,
 Пападалі рэчак на дно.

Няхай яны сёння калекі
Ды прыдзе ім лёс не благі:
У бойках шукаць свае лекі
І шлях свой знаходзіць другі.

І слухалі слова іх вёскі,
І тупат цяжкіх ног...
...І поўніў дажджоў плёскат
Вузорныя келіхі нор.

Яны пракліналі бога
За раны свае, за тугу;
І ім гаварыла дарога:
— Я вашу злосьць берагу!

І думалі вёскі і сёлы
Пра дужую іх маладосьць—
Пачатак шляхоў невясёлы,
І ў сэрцы хавалі злосьць.

Прабілі выбоін багата
Дубовыя хатылі.

...Ішлі яны тыдзень дзевяты,
Ішлі яны, бога клялі...

...Клянучь яго стромкім і хворым,
Атручаным станам бяроз—
Як гора ў грудзёх загаворыць,
Павісьне над кошыкам сьлѣз.

Клянучь яго вонкамі тымі,
Што меў іх таварыш сьляпы—
Як помста да сэрца прыстыне,
Нядужую кроў будзе піць.

Ён гнаў іх у бойкі за воды,
За нафту, багацьці парод,
Якія хаваюць выгоды—
І славу, і дзень гандляроў.

Ён гнаў іх змагацца і мерці,
Каб вольна жылі караблі,

І шыры расійскія мерылі
Салдацкія хатылі...

Ён гнаў іх на газы і танкі,
І цела, і вочы труціў—
Каб добра банкірам ды банкам
Было на крыві іх расьці.

Ды гэтае ім ня выйдзе—
Ідучь яны помсьціць ім,
Нядарма на фронце дзень выў
І газаў паўзьлі посьцілы..

Клянучь яго крыўдай салдата,
Якому—ад болю зьнямець...

Каб скрэсьліць тугу лістапада,
Каб распачы божнай ня мець.

Бо бог не паслаў ім збавеньня—
Клянучь яго днём хатыля...

Выросталі новыя венікі
Шырокіх дарог каля.

І шлі яны тыдзень дзевяты,
І шлі яны бога клялі...
...Прабілі выбоін багата
Дубовыя хатылі..

І слухалі слова іх вёскі,
І тупат цяжкіх ног...
І поўніў дажджоў плёскат
Глыбокія келіхі нор.

Іх ногі адваяваны—
 Трофэі чужых перамог...
 Кіямі шляхі здратаваны
 І вецер той сьлед зьбярог.

З нагой ці з рукой кароткай
 Ня знойдзеш ратунку і лек...
 Ішло пакалечаных продкаў
 Бяздомнае племя калек.

Дзе гарматы гул грамаў сьцеляць
 І мёртвыя сьняць навіну—
 Уздымалася дужае цела
 Вайною ісьці на вайну...

Сяляне палацы палілі
 І ўсюды руіны ляглі—
 Дзе бога калекі малілі,
 Дзе бога калекі клялі...

Дзе з боем ішлі партызаны—
 Крывёю запальвалі зьніч—

Калекі лячылі раны
Таму, што пра волю трызьніў...

Гаворак было пра іх столькі...
Казалі яшчэ пра калек:—
Яны раскідалі лістоўкі
Ля плыні вялікіх рэк.

Вяла іх і доўга і многа
Іх юная вера ў прасьцяг...
Яны неслі крыўду на бога
І новыя песьні пра сьцяг.

Ня ведаю, не згадаю,
Пад шэпты якіх лістоў,
На ўлоньні нашага краю
Пралілі яны сваю кроў.

Ці лета было, ці восень,
Ці як рэкі расьлі ў шырыню,
Сьціснулі цела іх сьмерці восьці
І можа дуб лісьцем страсянуў.

І можа тады, калі сонца заходзіць,
Цела іх груганы дзяўблі...
Усялякае бывае ў паходзе,
А яны ў паходзе былі.

Ці лета было ці восень,
Ці як рэкі расьлі ў шырыню,
Сьціснулі цела іх сьмерці восьці
І можа дуб лісьцем страсянуў.

Іх косткі ляглі ў паходзе,
Па частках ўкапаны ў зямлю:

Адны—

ў чатырнаццатым годзе,

Другія—

ў часы рэволюцыі...

Ня ведаю, не згадаю

Пад посьвіст якіх лістоў...

...За росквіт Савецкага краю

Пралілі яны сваю кроў...

І могілак красаваньне

Стаптана нагамі тады...

Шуміць яно сёньня аўсамі

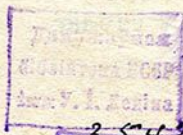
Пра іх баявыя гады...

Іх людзі часамі ўспомняць,

Як поле стрыгуць сярпы...

Ды доўгую гэту аповесьць

Раскажа дзесяты сьляпы.

156871

354283

t

30к

ЦАНА 1 Р. 60 К.

90

8000000260 1069

208

Бел. адзел

1994 г.

